

УДК 343.34.+343.77

Запровадження кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства – за та проти

С. В. Незнайко,

аспірант Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка

Розглядається питання про доцільність криміналізації умисного знищення або пошкодження об'єктів ЖКГ. Зроблено висновок про необхідність внесення змін до кримінального законодавства України.

Ключові слова: криміналізація, житлово-комунальне господарство, знищення, пошкодження.

Незнайко С.В. Установление уголовной ответственности за умышленное уничтожение или повреждение объектов жилищно-коммунального хозяйства – за и против.

Рассматривается вопрос о целесообразности криминализации умышленного уничтожения или повреждения объектов ЖКХ. Сделан вывод о необходимости внесения изменений в действующее уголовное законодательство Украины.

Ключевые слова: криминализация, жилищно-коммунальное хозяйство, уничтожение, повреждение.

Neznaiko S.V. Criminalization of deliberate endamagement or destruction of housing and communal services objects – for and against.

The article investigates the reasonability of criminalization of deliberate endamagement or destruction of housing and communal services objects. The author draws a conclusion about the necessity of current legislation amending.

Key words: criminalization, housing and communal services objects, destruction, endamagement.

Як свого часу зазначав Ч. Беккарія, забороняти велику кількість різноманітних діянь не означає попереджати злочини, які цими діями не можуть бути породжені. Навпаки, наголошував учений, такі заборони лише сприяють вчиненню нових злочинів і мимоволі визначають, що є добром і що є злом¹.

Аналізуючи тенденції розвитку сучасного вітчизняного кримінального законодавства, маємо констатувати, що саме таким способом, про який говорив Ч. Беккарія і який історично довів свою неефективність, український законодавець нерідко намагається боротися з деякими негативними соціальними явищами. При цьому непоодинокими залишаються випадки поєднання цієї негативної тенденції з іншою, коли поспішність у прийнятті кримінально-правової норми призводить до труднощів у реалізації її приписів. Яскравим прикладом є прийняття Верховною Радою України рішення про доповнення КК України ст. 270-1 в її чинній редакції.

Слід зазначити, що проблематика кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 270-1 КК, незважаючи на відносну новизну досліджуваної заборони, досить широко висвітлено в юридичній літературі, зокрема працях

¹ Беккарія Ч. О преступлениях и наказаниях / Беккария Ч. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1939. – С. 394.

А.О. Данилевського, І.Б. Медицького, Л.О. Мостепанюк, В.О. Навроцького, Н.О. Сербіної, В.П. Тихого та ін. Утім, незважаючи на сумнівність правильності рішення щодо криміналізації умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства (далі – ЖКГ), у кримінально-правовій науці відсутні спеціальні дослідження доцільності доповнення КК ст. 270-1.

Під криміналізацією діянь зазвичай розуміють законодавче визнання певних діянь злочинними і караними, тобто легальне визнання того чи іншого роду діянь як злочинного². Але криміналізація певного діяння має бути крайнім кроком з боку держави, адже такий захід буде виправданий лише тоді, коли він здійснюватиметься з дотриманням науково обґрунтованих принципів криміналізації³.

Проаналізуємо відповідність криміналізації умисного знищення або пошкодження об'єктів ЖКГ деяким принципам криміналізації. Майже всі науковці, які займалися проблемою криміналізації діянь, визнають, що принцип суспільної небезпеки є провідним серед принципів криміналізації. Як слушно зазначав П.С. Дагель, об'єктивна необхідність суспільства в криміналізації виникає в результаті взаємодії декількох факторів, найважливішим з яких є ступінь суспільної небезпеки⁴.

Щоб дати відповідь на питання про те, чи є достатнім ступінь суспільної небезпеки діяння, кримінальна відповідальність за яке передбачена ст. 270-1 КК, для визнання його злочинним, необхідно проаналізувати деякі ознаки відповідного складу злочину. Насамперед потрібно з'ясувати, чи є достатні підстави для кримінально-правової охорони суспільних відносин, які є об'єктом злочину, передбаченого ст. 270-1 КК.

Питання про те, які суспільні відносини слід визнавати основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 270-1 КК, викликає жваву дискусію в юридичній літературі. Одна група вчених підтримує рішення законодавця про розміщення норми, якою передбачена кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження об'єктів ЖКГ, у розділі IX Особливої частини КК «Злочини проти громадської безпеки», вважаючи основним безпосереднім об'єктом досліджуваного злочину суспільні відносини щодо забезпечення громадської безпеки⁵. Інші дослідники не погоджуються з такою точкою зору, вва-

² Злобин Г. А. Некоторые теоретические вопросы криминализации общественно опасных деяний / Г. А. Злобин, С. Г. Келина // Проблемы правосудия и уголовного права. – М., 1978. – С. 104.

³ Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация / [В. Н. Кудрявцев, П. С. Дагель, Г. А. Злобин и др.] ; под ред. В. Н. Кудрявцева, А. М. Яковлева. – М. : Наука, 1982. – С. 210.

⁴ Дагель П. С. Условия установления уголовной наказуемости / П. С. Дагель // Правоведение. – 1975. – № 4. – С. 68.

⁵ Медицький І. Б. Кримінально-правова охорона об'єктів житлово-комунального господарства (на прикладі аналізу ст. 270-1 КК України) / І. Б. Медицький // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Луганськ, 20–24 трав. 2011 р. / [редкол. : Г. Є. Бондарь, А. О. Данилевський, О. О. Дудоров та ін.]. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – С. 318–321; Мостепанюк Л. О. Місце злочину, передбаченого ст. 270-1, в системі норм Кримінального кодексу України / Л. О. Мостепанюк // Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань : тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозиуму, 23–24 вересня 2011 р. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – С. 267–270.

жаючи основним безпосереднім об'єктом цього злочину суспільні відносини власності⁶.

Зважаючи на те, що проблема визначення правильного місцезнаходження норми, якою передбачається кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження об'єктів ЖКГ, у системі Особливої частини КК, з огляду на її складність, потребує свого вирішення в рамках окремого дослідження⁷. Ми висловимо лише власну позицію щодо цього питання. Уважно проаналізувавши погляди криміналістів, ми вважаємо більш аргументованою позицію тих учених, котрі визнають основним безпосереднім об'єктом досліджуваного складу злочину суспільні відносини власності⁸.

Як слушно зазначають Д.О. Калмиков та Д.В. Каменський, процвітання України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави з ринковою економікою неможливе без належного захисту власності, який повинен не тільки забезпечувати стабільність і розвиток економічної системи нашої держави, а й сприяти підвищенню рівня добробуту всього українського населення⁹. Забезпечення права власності є настільки важливим, що протягом усієї історії розвитку українського законодавства посягання на власність вважалися суспільно небезпечними діяннями та завжди каралися суворими заходами державного примусу.

На необхідності створення дійового механізму захисту права власності вказано в Основному Законі України. Зокрема, у ч. 4 ст. 14 зазначено, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання.

Отже, важливість суспільних відносин власності є достатньою для встановлення їх кримінально-правової охорони.

Утім, розмірковуючи над питанням щодо необхідності визнання того чи іншого посягання на суспільні відносини, навіть такі важливі, як відносини власності, як злочинного, законодавець має визначити, чи завдає відповідне діяння таку шкоду суспільним відносинам (у нашому випадку суспільним відносинам власності), яка дає підстави віднести його (діяння) до числа кримінально караних. Якщо суспільна безпека самого діяння не є достатньою для визнання його злочинним, законодавець має передбачити у диспозиції відповідної кримінально-правової норми наслідки, за умови настання яких діяння має тягнути кримінальну відповідальність.

⁶ Данилевський А. О. Щодо розміщення норми про кримінальну відповідальність за умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства / А. О. Данилевський // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Луганськ, 20–21 трав. 2011 р. / [редкол. : Г. Є. Бондарь, А. О. Данилевський, О. О. Дудоров та ін.]. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – С. 147–151; Сербіна Н. О. Об'єкт злочину, передбаченого статтею 270-1 Кримінального кодексу України / Н. О. Сербіна // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 6. – С. 177 – 182.

⁷ Таке дослідження було нами проведено в рамках написання іншої статті. Див.: Незнайко С. В. Щодо правильності місцезнаходження заборони, передбаченої статтею 270-1, у системі Особливої частини КК України / С. В. Незнайко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2014. – № 1. – С. 198–205.

⁸ У той же час, навіть дійшовши висновку, ми не можемо повністю ігнорувати ту обставину, що у кримінальному законодавстві досліджувана норма міститься у розділі IX Особливої частини КК «Злочини проти громадської безпеки».

⁹ Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 1. – Луганськ : Видавництво «Елтон – 2», 2012. – С. 346.

Аналіз диспозиції ч. 1 ст. 270-1 КК свідчить, що умисне знищення або пошкодження об'єктів ЖКГ визнається кримінально караним за умови неможливості або загрози неможливості експлуатації, порушення нормального функціонування об'єктів ЖКГ і спричинення небезпеки для життя чи здоров'я людей або майнової шкоди у великому розмірі. Слід погодитися з В.П. Тихим у тому, що неможливість експлуатації або її загроза чи порушення нормального функціонування об'єктів ЖКГ розглядаються як наслідки вказаного злочину лише у випадках, коли умисне знищення або пошкодження вказаних об'єктів спричинило небезпеку для життя чи здоров'я людей або майнову шкоду у великому розмірі¹⁰.

Уважно проаналізувавши вище зазначені наслідки, як криміноутворюючий чинник умисного знищення або пошкодження об'єктів ЖКГ, ми дійшли висновку, що суспільна небезпека деяких з них є недостатньою для визнання відповідного діяння як злочинного. Наша позиція ґрунтується на тому, що «завдяки» викладенню вітчизняними парламентарями ст. 270-1 КК в її чинній редакції до кримінальної відповідальності за розглядуваний злочин може бути притягнута особа, яка пошкодила об'єкт ЖКГ, навіть якщо такі дії не спричинили жодних реальних суспільно небезпечних наслідків, а лише призвели до загрози нормального функціонуванню об'єктів ЖКГ, що спричинило створення небезпеки для здоров'я людей. Іншими словами, внаслідок невдалого законодавчого опису ознак суспільно небезпечних наслідків, як криміноутворюючої ознаки складу злочину, передбаченого ст. 270-1 КК, склалася ситуація, коли до кримінальної відповідальності можна притягнути будь-яку особу, яка пошкодила або знищила об'єкт ЖКГ. Адже теоретично кожен подібний випадок можна кваліфікувати як такий, що створив загрозу нормальному функціонуванню об'єктів ЖКГ, що спричинило загрозу життю чи здоров'ю людей.

Підтверджує правильність висловлених вище тез й практика застосування ст. 270-1 КК.

Так, Пролетарським районним судом м. Донецька було встановлено, що громадянин Т., діючи умисно, з корисних мотивів, з метою викрадення, руками дістав верхню кришку люку, чим пошкодив об'єкт ЖКГ, після чого зник з місця вчинення злочину разом з викраденим, спричинивши при цьому шкоду ВАТ «Укртелеком» на суму 109 грн. 20 коп. Дії громадянина Т. були кваліфіковані судом за ч. 1 ст. 270-1 КК, як умисне пошкодження об'єктів ЖКГ, якщо це могло призвести до неможливості експлуатації таких об'єктів, що створило загрозу для життя та здоров'я людей¹¹.

Народицьким районним судом Житомирської області було встановлено, що громадянин Д. з метою крадіжки, скориставшись відсутністю сторонніх осіб, підійшов до оглядового колодязя водогінної мережі, яка є об'єктом ЖКГ, звідки таємно викрав металеву кришку люка вартістю 182 грн. 47 коп. Кримінально-правова оцінка дій винних відбулась з посиланням на ст. 185 КК та ст. 270-1

¹⁰ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін., 2013. – С. 522.

¹¹ Архів Пролетарського районного суду м. Донецька. Справа № 1-324 за 2011 р.

*КК, як умисне пошкодження об'єктів ЖКГ, що могло призвести до неможливості експлуатації таких об'єктів, а також спричинило небезпеку для життя чи здоров'я людей*¹².

Як бачимо, факт викрадення металевих кришок люків розцінювався судами як такий, що міг призвести до неможливості експлуатації або порушення нормального функціонування об'єктів ЖКГ, що спричинив небезпеку для життя та здоров'я людей, що ставало підставою для кваліфікації дій винних по ст. 270-1 КК.

Ми не можемо погодитися з міркуваннями деяких правників щодо необхідності встановлення кримінальної відповідальності навіть за необережне знищення або пошкодження об'єктів ЖКГ. Зокрема, І.Б. Медицький зазначає, що не виключені ситуації фактичного знищення або пошкодження об'єктів ЖКГ через бездіяльність, яка полягає у недотриманні особою певних передумов для їх збереження (наприклад, зберігання газових балонів у квартирах, що, безумовно, створює реальну небезпеку виникнення загрози чи спричиняє наслідки у вигляді передчасного руйнування конструкцій будинків, обвалів їх частин і травмування мешканців). Такій поведінці, вважає правник, навряд чи притаманний умисел, та й стаття чітко говорить про умисел, однак виокремлення норми про необережне знищення чи пошкодження об'єктів ЖКГ (на прикладі ст. 196 КК) не відбулося. На підставі вище вказаних аргументів І.Б. Медицький доходить висновку про те, що ми вкотре стикаємося із прогалиною у кримінальному законі¹³.

Справді, у цій ситуації діяння особи (порушення правил зберігання газових балонів) може призвести до наслідків, які можуть вважатися суспільно небезпечними (руйнування будинків, що, у свою чергу, може спричинити реальну загрозу життю та здоров'ю людей). Але науковець, вважаючи за доцільне доповнення КК нормою про кримінальну відповідальність за необережне знищення або пошкодження об'єктів ЖКГ, нічого не зазначає про необхідність змін законодавчого опису ознак суспільно небезпечних наслідків, як криміноутворюючого чинника розглядуваного злочину. А за таких умов до кримінальної відповідальності взагалі можна буде притягнути будь-яку особу, яка необережно пошкодила чи знищила об'єкт ЖКГ (наприклад, люк). Адже, як засвідчив аналіз судової практики, фактично кожен випадок крадіжки люка розцінюється як такий, що міг призвести до порушення нормального функціонування таких об'єктів та спричинив небезпеку для життя та здоров'я людей.

Крім того, реалізація пропозиції І.Б. Медицького, з огляду на наявність ст. 196 КК («Необережне знищення або пошкодження майна»), призведе до порушення такого принципу криміналізації, як ненадмірність заборони.

З огляду на розроблені кримінально-правовою доктриною принципи криміналізації, які є загальновизнаними, можемо повністю поділити й деякі інші міркування, висловлені І.Б. Медицьким. Зокрема, як обставину, що підтверджує правильність рішення законодавця про запровадження кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження об'єктів ЖКГ, правник називає

¹² *Архів* Народницького районного суду Житомирської області. Справа № 615/2 за 2012 р.

¹³ *Медицький І. Б.* Цит. праця. – С. 320.

ває той факт, що лише в Києві протягом 2008–2010 рр. було викрадено близько 6000 кришок люків оглядових колодязів, у результаті чого були чисельні випадки заподіяння шкоди життю і здоров'ю осіб¹⁴. Але наведений факт свідчить не про правильність рішення законодавця, а про порушення ним принципу відносної розповсюдженості діяння, який, окрім іншого, полягає в тому, що діяння, яке має бути віднесено законом до числа кримінально караних, не може бути надто розповсюдженим у суспільстві. Адже будь-яка спроба криміналізувати надто розповсюджені форми поведінки була б дисфункційною, і тому надмірна розповсюдженість діяння, навіть якщо воно являє суспільну небезпеку, є аргументом не за, а проти криміналізації¹⁵.

Не є безспірною і думка І.Б. Медицького щодо політичної доцільності рішення законодавця, яку вчений пояснює складною ситуацією в ЖКГ, неефективністю реформування галузі, що призвела до критичного стану основних фондів підприємств ЖКГ¹⁶. Встановлюючи кримінальну відповідальність за умисне знищення або пошкодження об'єктів ЖКГ, законодавець неповною мірою з'ясував відповідність такого кроку принципу кримінально-політичної адекватності криміналізації, який означає її відповідність основним тенденціям соціальної політики суспільства й держави, рівню та характеру суспільної свідомості й стану громадської думки. Зокрема, як свідчить аналіз пояснювальної записки до первинної редакції відповідного законопроекту, законодавець не врахував ставлення громадськості та науковців до прийняття відповідного закону. Стосовно ж тези І.Б. Медицького про складну ситуацію в ЖКГ, неефективності реформування галузі, що призвела до критичного стану основних фондів підприємств ЖКГ, то маємо зазначити, що не можемо уявити, як запровадження кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження об'єктів ЖКГ може хоч якось змінити ситуацію в ЖКГ.

Отже, рішення про встановлення кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження об'єктів ЖКГ та доповнення КК ст. 270-1 було прийняте з численними порушеннями принципів криміналізації діянь. Це свідчить про необхідність якомога скорішого внесення змін до кримінального законодавства, виключення з числа кримінально караних такого діяння, як умисне знищення або пошкодження об'єктів ЖКГ, або вдосконалення опису ознак складу злочину, передбаченого ст. 270-1 КК (зокрема, викладення у новій редакції наслідків як криміноутворюючої ознаки досліджуваного складу злочину).

¹⁴ Медицький І. Б. Цит. праця. – С. 318.

¹⁵ *Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация* / [В. Н. Кудрявцев, П. С. Дагель, Г. А. Злобин и др.]; под ред. В. Н. Кудрявцева, А. М. Яковлева. – С. 218.

¹⁶ Медицький І. Б. Цит. праця. – С. 318.